

הלכות
דף יא:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים נט, א

נושא ההלכה: הזכרת מידת לילה ביום בברכת יוצר אור

לשון מקור ההלכה בגמ'

גמרא. מאי מברך? - אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא: יוצר אור ובורא חשך (ישעיהו מ"ה). לימא: יוצר אור ובורא נוגה! כדכתיב קאמרינן. - אלא מעתה: (ישעיהו מ"ה) עשה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא, הכא נמי - לימא נוגה לישנא מעליא! - אלא אמר רבא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום - כדאמרינן: יוצר אור ובורא חשך, אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה? - אמר אבבי: גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה טעם צריך להזכיר מידת לילה ביום ולהיפך

תלמידי ר' יונה – לאפוקי מההוא מינאה שאמר מי שברא אור לא ברא חושך.
מהר"י אבוהב * – שאם לא היינו מזכירים מידת לילה ביום היה נראה שהחושך רע, ואינו כן שהכל עשה הקב"ה יפה בעתו.
*** ב"י** – ולדבריו מה שמזכירים מידת יום בלילה אידי דמדכרינן מידת לילה ביום.

לשון הש"ע

בא"י אלהינו מלך העולם יוצר (א) אור ובורא חושך - תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך⁵⁸.

משנה ברורה

(א) אור - צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא לישתמע יוצרו. ועיין בבאר היטב ובשערי תשובה מה שכתב עוד בזה:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים ס, א

נושא ההלכה: ברכת אהבת עולם

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואידך מאי היא? - אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה. וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה: אהבה רבה. תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר (ירמיהו ל"א) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביצד פותחת ברכה שניה של ק"ש

גאונים, תוספות, רא"ש – שחרית – אהבה רבה.
 ערבית- אהבת עולם.

♦ הלכה למעשה ♦

⁵⁸ ברכה ראשונה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך, ותקנו לומר ובורא חשך כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה, וחותרם ברוך אתה ה' יוצר המאורות (ילקו"י הל' פסוקי דזמרה וברכות השחר עמ' תס).

כשאומר יוצר אור בברכת יוצר יש אומרים שימשמש בתפילין של יד בלבד. ויש הנוהגים למשמש בתפילין של יד כשאומר יוצר אור, ומנשק, וכשאומר ובורא חושך ממשמש בתפילין של ראש ומנשק. ויש להם על מה שיסמוכו, ואין צריך לבטל מנהגם (ילקו"י הל' פסוקי דזמרה וברכות השחר עמ' תסא).

רי"ף, רמב"ם – בין בשחרית ובין בערבית פותחת באהבת עולם *.

* ב"י – וכן מנהג בני ספרד.

לשון הש"ע

ברכה שנייה: (א) אהבת עולם (הגה: וי"א אהבה רבה, (ב) וכן נוהגין בכל אשכנז), ואינה פותחת בברוך, מפני שהיא סמוכה לברכת יוצר אור⁵⁹. ואם היא פוטרת ברכת התורה ע"ל סי' מ"ז.

משנה ברורה

(א) אהבת עולם - פ"י תחלת הברכה מתחלת אהבת עולם אבל כל נוסח הברכה וחתימתה היא כמו שאנו אומרים בברכת אהבה רבה אף לדעה זו:

(ב) וכן נוהגין - היינו בבקר אבל בערב נוהגין לומר אהבת עולם והטעם שנהגו לומר בבוקר אהבה רבה משום דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם אמר כל הנוסח של אהבת עולם בבוקר יצא ידי חובתו:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים מז, ז

נושא ההלכה: ברכת אהבת עולם האם פוטרת מברכות התורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם צריך ללמוד בסמוך לברכות התורה או לברכת אהבת עולם

מרדכי, ר' יונה, ר"י, ב"י בדעת הטור - כשנפטר באהבה רבה - בעינן שילמד בסמוך לה.

כשנפטר בברכות התורה - אפילו אינו לומד עד אחר כמה שעות אינו

צריך לחזור ולברך *.

* והקשה הב"י דמאי שנא מברכת המוציא שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך ומשמע שכן הדין בברכות המצות שאם הפסיק בין הברכה לעשיית המצוה צריך לחזור ולברך!

תירוץ א: דשאני ברכת המוציא שאין הברכה באה אלא על הנאת האכילה וכן ברכות המצוות אינן באות אלא על עשיית המצוות והאכילה והמצוות אינם דברים שצריך לעשותן תמיד ומשום הכי כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם להוכיח שהברכה חוזרת על האכילה או על עשיית המצוה, אבל תלמוד תורה כיון שאדם מחוייב שלא להפסיק מלהתעסק בו כלל כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה, דאיכא למימר כשהשכים בירך ושנה לאלתר.

תירוץ ב: דאכילה ועשיית המצוות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצוה נראה שאותה ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או אותה עשייה אבל תלמוד תורה שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוא הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחוייב ללמוד.

רמב"ם, תוספות בשם רבותינו הצרפתים – אף בברכות התורה צריך ללמוד מיד בסמוך.

למד בסמוך לאהבת עולם ופסק האם צריך לחזור ולברך ברכות התורה

רשב"א בשם הראב"ד - יש גירסאות שגורסין "והוא שקרא על אתר" - ולאותה גירסא כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם אחת בבוקר.

אבל לספרים דגרסי "והוא ששנה על אתר" - אין הברכה מוציאתו אלא מידי קריאה הסמוכה לה אבל אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך.

הלכה למעשה

⁵⁹ ברכה שניה שהיא ברכת אהבת עולם, אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור. ומנהגינו לומר "אהבת עולם", ומנהג האשכנזים לומר "אהבה רבה", וכל זה בשחרית אבל בתפלת ערבית הכל אומרים אהבת עולם. ומ"מ אם טעו ואמרו אהבת עולם או אהבה רבה, יצאו ידי חובה (ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תסח - תסט).

רא"ש * - א"צ לחזור ולברך שוב שכבר נפטר בברכה ראשונה.

* ואף אם תמצא לומר דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה מכל מקום מסתבר שבני אדם שרגילים תמיד לעסוק בתורה ואפילו כשיוצאים לעסקיהם ממחרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיבא הפסק לענין ברכה ואף אם לומד בלילה הלילה הולכת אחר היום ואין צריך לברך כל זמן שלא ישן לכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך.

לשון הש"ע

ברכת (יג) אהבת עולם (יד) פוטרת ברכת התורה, (טו) אם למד (טז) מיד בלי הפסק ⁶⁰.

משנה ברורה

(יג) אהבת עולם - נקט אהבת עולם לפי מה שפסק לקמן בסימן נ"ט ס"א אבל להרמ"א שם אומרים אהבה רבה בשחרית. ופשוט דה"ה בברכת אהבת עולם בערבית ג"כ שפוטרת דזיל בתר טעמא. ונ"מ לענין אם עבר וישן שינת קבע על מטתו קודם לדעת המחבר לקמן בסעי' י"א דשינת קבע הוי הפסק ואפילו לפי המנהג שנהגינן כדעת הי"א שם להקל מ"מ טוב יותר שיכוין בברכת אהבת עולם לפטור לצאת ידי דעת רוב הפוסקים המחמירין בזה כמבואר לקמן במ"ב עיי"ש. ועיין בבה"ל עוד נ"מ:

(יד) פוטרת - שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים וכו' ולכאורה מדסתם משמע דאפילו לא כיון בעת הברכה לפטור בזה בה"ת סגי ועיין בבה"ל:

(טו) אם למד - דברכת אהבה רבה כיון דניתקן העיקר לק"ש לא מיתחזי לשם בה"ת אלא בשונה מיד וכתב הלבוש שאף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא בזה הפסק כיון שאח"כ למד מיד:

(טז) מיד - אפי' מעט לשם מצות לימוד ואז שוב לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו הפסיק ועמד וחזר ללימודו על דרך שיתבאר לקמיה בברכת התורה:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים מז, ב

נושא ההלכה: על איזה לימוד מברך ברכות התורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב הונא: למקרא - צריך לברך, ולמדרש - אינו צריך לברך, ורבי אלעזר אמר: למקרא ולמדרש - צריך לברך, למשנה - אינו צריך לברך, ורבי יוחנן אמר: אף למשנה נמי צריך לברך, אבל לתלמוד אינו צריך לברך. ורבי אמר: אף לתלמוד צריך לברך, דאמר רב חייא בר אשי: זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקיין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך, ומתני לן פרקיין.

לשון הש"ע

צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא. הגה: (ג) בין למדרש (טור) ⁶¹.

משנה ברורה

(ג) בין למדרש - והמחבר ג"כ מודה בזה אלא דס"ל דהוא בכלל מקרא:

הלכה למעשה

⁶⁰ מי ששכח לברך ברכות התורה, ונזכר אחר שחרית, לא יברך שוב ברכות התורה, שהרי יצא ידי חובתו בברכת אהבת עולם, ואפילו שלא כיון באהבת עולם לצאת ידי חובה. ואין ראוי לכוין בפירוש בברכת אהבת עולם שאינו יוצא בה ידי חובת ברכות התורה, (מכוין שהברכה היא רק לברכות קריאת שמע). ומיד לאחר החזרה טוב שילמד איזה דבר (יחו"ד ח"ד עמ' כג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' קט).

⁶¹ ברכת התורה צריך ליזהר בה מאד, שאסור לעסוק בדברי תורה עד שיברך ברכות התורה (נדרים פא.). וצריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לתלמוד ופוסקים ובין למדרשי חז"ל. (ושם בהערה כתב שע"י ברכה"ת זוכה לבנים ת"ח) (יבי"א ח"ד סי' ח סוף אות כג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' נו).

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים מז, ה

נושא ההלכה: נוסח ברכות התורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

מאי מברך? אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות. הלכך לימרינהו לכולהו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ברכות התורה – מהו נוסח ברכה ראשונה

רא"ש – יש מקומות שאומרים לעסוק בדברי תורה, ברכה מיוחדת על קריאת התורה שאינה כוללת עשיית המצות, שאינו בא כעת לעשותם.

רמב"ם, **ר' יונה**, **אבודרהם**, **אבן הירחי (המנהיג)** – על דברי תורה, שכולל בזה גם עסק הלימוד וגם עשיית המצות.

לשון הש"ע

ברכות התורה אקב"ו **(ח)** על דברי תורה, **(ט)** והערב נא וכו', **(י)** ואשר בחר בנו ⁶².

משנה ברורה

(ח) על ד"ת - ומנהג מדינותינו לומר לעסוק בד"ת. גר יכול לומר ברכת אשר בחר בנו [אחרונים]:
(ט) והערב נא - ויש מדקדקין להוסיף וצאצאי צאצאינו כי כל מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו ת"ח שוב אין התורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימוש מפיד וגוי וא"צ לכך כי בכלל וצאצאינו הוא ג"כ בני בניו [מ"א]:
(י) ואשר בחר - ותמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בניהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו וכן כשאומר בובא לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה:

♦ הלכה למעשה ♦

⁶² מנהגינו לחתום בברכת התורה "על דברי תורה". ומנהג האשכנזים לחתום "לעסוק בדברי תורה". ואין לשנות מן המנהג. ומכל מקום בדיעבד אם טעו והחליפו הנוסח, אין צריך לחזור ולברך **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קג)**.

בנוסח ברכות התורה צריך לומר "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו, ובפיפיות עמך בית ישראל". ויש מי שכתב שצריך לומר ובפי כל עמך ישראל, אך הנוסח הנכונה היא כמנהגינו, לומר ובפיפיות עמך בית ישראל **(יבי"א ח"ח סי' יא אות ב, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קה)**.

צריך לומר והערב נא עם וא"ו. ואם טעה ואמר הערב נא, יצא. ויש אומרים שאין לענות אמן אחר ברכת על דברי תורה, אלא אחר ברכת המלמד תורה לעמו ישראל. ויש חולקים ואומרים שיענה אמן אחר ברכת על דברי תורה. וכן עיקר, ואין לחוש בזה לספק **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קה)**.

מנהגינו לומר: ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל וכו' **(יבי"א ח"ח סי' יא אות ב, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קח)**.

נוסח חתימת ברכת והערב נא הוא "המלמד תורה לעמו ישראל" (ויש מהראשונים שכתבו שצריך לחתום "למדני חוקיך" או "נותן התורה", אך מנהגינו כאמור לחתום המלמד תורה לעמו ישראל) **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קח)**.

הלכות
דף יב.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים ס, ג

נושא ההלכה: סדר ברכות ק"ש האם לעיכובא

לשון מקור ההלכה בגמ'

ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו? - סדר ברכות.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שינה מסדר ברכות ק"ש או לא ברכם כלל

ר"ח, רשב"א, רא"ש – שינה מסדר הברכות או אפילו לא ברכם כלל, יצא ידי חובה.
 רב האי גאון – שינה מסדר הברכות – אינו מעכב.
 לא בירך כלל ברכות ק"ש – בציבור – לא יצא.
 ביחיד – יצא, דאין הברכות מעכבות כלל.

לשון הש"ע

סדר הברכות אינו מעכב, שאם הקדים (ה) שנייה לראשונה (ו) יצא ידי חובת ברכות⁶³.

משנה ברורה

(ה) שנייה לראשונה - וה"ה אם אמר ברכת אמת ויציב קודם ק"ש או שאלו הברכות אמר אחר ק"ש או אפילו אחר התפילה:
 (ו) יצא - בדיעבד. ואם בירך ברכה אחת ושנייה לא בירך כלל יוצא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ועיין בבה"ל:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים רט, א – ב

נושא ההלכה: בירך על דעת לחתום שהכל או חתם שהכל וסיים בפה"ג

לשון מקור ההלכה בגמ'

פשיטא, היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא - יצא, דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, דהא תנן: על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו - יצא. אלא, היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא, וסיים בדשכרא, מאי? בתר עיקר ברכה אזלינן, או בתר חתימה אזלינן?

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביאור דברי הגמרא

רש"י, רשב"א –

פשיטא – היה כוס של יין בידו ובשעה שאמר אמ"ה חשב שהוא שיכר, שדעתו לסיים שהכל, ולבסוף חתם כהוגן בורא פרי הגפן – יצא, משום שאף אם היה חותם שהכל היה נפטר בכך.

♦ הלכה למעשה ♦

⁶³ מי שטעה והקדים ברכת אהבת עולם לברכת יוצר אור, אפילו עדיין לא חתם הבוחר בעמו ישראל באהבה, וסיים הברכה, ואחר כך יאמר ברכת יוצר אור, ויקרא קריאת שמע. שאין סדר הברכות מעכב. וכן בערבית, אם טעה והקדים ברכת אהבת עולם לברכת אשר בדברו, אחר שיסיים ברכת אהבת עולם יברך ברכת אשר בדברו. וכן אם הקדים ברכת השכיבנו, יאמר אחר כך ברכת אמת ואמונה. ומי שהתפלל ערבית וקרא עמהם קריאת שמע וברכות שלאחריה. והתפלל עמהם שמונה עשרה, אין לו לברך ברכות שלפניה אחר תפלת שמונה עשרה (ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תסט).

איבעיא – היה כוס של שיכר בידו ובשעה שאמר אמ"ה היה בדעתו לסיים בורא פרי הגפן, ולבסוף חתם כהוגן שהכל.

חתימת ברכה	בירך על דעת	היה בידו	
פשיטא	שהכל	כוס יין	גפן
איבעיא	גפן	כוס שיכר	שהכל

רא"ש בדעת הרי"ף –

פשיטא – היה כוס של יין בידו ודעתו לברך שהכל, וחתם שהכל נהיה בדברו ומיד (תוך כדי דיבור) תיקן וחתם בורא פרי הגפן – יצא, משום שאף אם לא היה מתקן יצא בברכת שהכל.
איבעיא – היה כוס של שיכר בידו וחתם בורא פרי הגפן ומיד (תוך כדי דיבור) תיקן וחתם שהכל נהיה בדברו.

חתימת ברכה	בירך על דעת	היה בידו	
פשיטא	שהכל ומיד תיקן ואמר בורא פרי הגפן	כוס יין	
איבעיא	גפן ומיד תיקן ואמר שהכל נהיה בדברו	כוס שיכר	

רמב"ם –

פשיטא – היה כוס של יין בידו ובשעה שאמר אמ"ה חשב לחתום הגפן כהוגן, אך חתם שהכל – יצא .
איבעיא – היה כוס של שיכר בידו ובשעה שאמר אמ"ה חשב לחתום שהכל אך חתם לבסוף בורא פרי הגפן.

חתימת ברכה	בירך על דעת	היה בידו	
פשיטא	גפן	כוס יין	שהכל
איבעיא	שהכל	כוס שיכר	גפן

הכרעת הראשונים באיבעיא

רי"ף, רמב"ם, רא"ש – נקטינן לקולא, דיצא ואינו צריך לחזור ולברך.

רי"י – נקטינן לחומרא, דלא יצא וצריך לחזור ולברך.

סעיף א - לשון הש"ע

לקח כוס של שכר או של מים ופתח ואמר: ב"א ה' אלהינו מלך העולם, על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר: בפה"ג, (א) אין מחזירין אותו מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין⁶⁴, (ב) ויש אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין ופתח: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, (ג) על דעת לומר בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל, יצא⁶⁵. הגה: וכ"ש אם היה בידו יין וסבור שהוא מים ופתח אדעתא לומר שהכל, ונזכר ובירך בורא פרי הגפן שיוצא, (ד) שהרי אף אם סיים שהכל יצא (טור).

משנה ברורה

(א) אין מחזירין אותו - זהו דעת הרמב"ם אבל רוב הפוסקים וכמעט כולם חולקים עליו והסכימו דלא אזלינן בתר דעתו כיון שבפניו הוציא ברכה שאינה ראויה לאותו המין לא יצא ומחזירין אותו וכתבו האחרונים דכן יש להורות:

הלכה למעשה

⁶⁴ לקח בידו כוס שכר או של מים ואמר "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם" על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר בורא פרי הגפן, אם לא נזכר בתוך כדי דיבור, אין מחזירין אותו, מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות, שהם עיקר הברכה, לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין. ומ"מ אם נזכר בתוך כדי דיבור, יתקן מיד ויאמר "שהכל נהיה בדברו", ואם לא נזכר תוך כדי דיבור, יש אומרים שנכון שיהרהר הברכה בלבו קודם שיטעם (ילקו"י הל' ברכות עמ' תקח).

⁶⁵ אם לקח שכר בידו וסבור שהוא יין ופתח "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם" על דעת לסיים בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל נהיה בדברו, יצא (ילקו"י הל' ברכות עמ' תקיא).

(ב) וי"א שאם לקח וכו' - וכן הלכה [אחרונים]:
 (ג) על דעת וכו' - היינו אע"ג דבשעה שהזכיר שם ומלכות שהוא עיקר הברכה היה דעתו על ברכה שאינה ראויה לאותו המין כלל אפ"ה כיון שחתימת הברכה הזכיר בפיו כהוגן יצא בדיעבד:
 (ד) שהרי אף אם סיים - ונמצא שאף לפי מחשבתו היתה ברכה הראויה לאותו המין:

סעיף ב - לשון הש"ע

לקח כוס של שכר או מים, (ה) וברך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בפה"ג, (ו) ותוך כדי דיבור נזכר שטעה, ואמר: שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהנ"ב, יצא⁶⁶. הגה: ואם היו אחרים שותים ג"כ ויין לפנייהם ודעתו ג"כ על יין שהיה סבור שבכוסו יין, (ז) וברך בפה"ג, ונמצא אח"כ שבכוסו מים או שכר, כשחוזר ושותה אח"כ יין א"צ לחזור ולברך, ויוצא בברכה שברך על כוסו אע"פ שהיתה בטעות, (ח) דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין, גם הוציא האחרים ששותין שם, ולכן ברכתו ברכה (תשובת מהרי"ל סי' צ"ב).

משנה ברורה

(ה) וברך בא"י וכו' - היינו אפילו בעת תחלת הברכה היה סבור שהוא יין ונמצא שהיה תחלת הברכה וסופה שלא כהוגן אפ"ה כיון שעקר תוך כ"ד וסיים כהוגן יצא:
 (ו) ותוך כדי דיבור - אבל לאחר כדי דיבור לא מהני עקירתו וחוזר ומברך. ודע דהא דמקילין בדיעבד בתוך כדי דיבור דוקא בברכות דרבנן אבל בבהמ"ז שהוא דאורייתא אם אירע כה"ג כגון שאכל לחם וטעה וסבר שאכל פירות והתחיל לברך בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ונזכר שהוא לחם וסיים הזן את העולם וכו' כהוגן צריך לחזור ולברך ודוקא באופן זה שציירנו אבל אם טעה וסבר על הלחם שאכל שהוא אחד מחמשת המינים והתחיל לברך בא"י אמ"ה על המחיה ונזכר יכול לסיים הזן את העולם כולו וכו' ויצא דמחיה נמי מזון הוא. כתבו האחרונים מי שאומר אחר ברכת היין בורא מאורי האש ונזכר שצריך להקדים בשמים וסיים בורא מיני בשמים יצא ידי בשמים וחוזר ומברך בא"י אמ"ה בורא מאורי האש ודוקא כשנתכוין בשעת הזכרת שם ומלכות על הבשמים שנקט בידו ונכשל בלשונו ואמר בורא מאורי האש אבל כשנתכוין על האש יצא ידי ברכת מאורי האש ואח"כ מברך ברכה אחרת על הבשמים דהא על האש ג"כ צריך לברך והסדר אינו מעכב. ולענין ברכת השחר אם טעה בפקח עורים ומלביש ערומים וכדומה נתברר לעיל בסימן מ"ו במ"ב סק"כ ע"ש:
 (ז) וברך בפה"ג - וכונתו היתה להוציא גם האחרים בברכתו:
 (ח) דהא דעתו היה וכו' - אמר שני טעמים לפטור אחד כיון שדעתו לשתות שאר יין ואפילו לא היה אז אותו היין לפניו והביאו לו אח"כ חל הברכה עליהם [ואף דכוס זה היה מים והתחיל לשתותו אפ"ה לא מקרי הפסק כיון שלא הפסיק בדיבור בינתים] ואפילו לא היה דעתו בהדיא לשתות יותר ורק בסתמא כיון שהוציא אחרים בברכתו שיהיו יכולים לשתות היין שלפניהם נמצא שלא היתה ברכתו לבטלה ולכן מותר גם לו לשתות שאר יין. והנה הרמ"א אזיל לשיטתו בסימן ר"ו ס"ג בהגהה שס"ל שם דהיכא שלא היה דעתו בהדיא ורק בסתמא צריך לחזור ולברך ולכן בענינו נמי כתב דהא דעתו וכו' אבל לפמ"ש"כ שם במ"ב ובה"ל דיש כמה פוסקים שסוברין דאפילו בסתמא כל שהיו לפניו על השלחן בשעת ברכה ממילא חל הברכה על כולם ואין צריך לחזור ולברך כשנשפך הכוס שברך עליו א"כ ה"ה בענינו כשנמצא מים ושותה כוס אחר יין שהיה לפניו בכל גונו א"צ לחזור ולברך:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים נט, ב

נושא ההלכה: טעה ואמר מעריב ערבים במקום יוצר אור

לשון מקור ההלכה בגמ'

תא שמע: שחרית, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - לא יצא, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - יצא, ערבית, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - לא יצא, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - יצא, כללו של דבר: הכל הולך אחר החתום. - שאני התם דקאמר: ברוך יוצר המאורות. - הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה - שפיר, אלא לרבי יוחנן דאמר: כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, מאי איכא

הלכה למעשה

⁶⁶ לקח כוס של שכר או מים וסבר שהוא יין, וברך "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן", ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו", יצא. ואם לא תיקן בתוך כדי דיבור, לא יצא, וצריך לחזור ולברך שהכל (ילקו"י הל' ברכות עמ' תקיג).

למימר? - אלא, כיון דאמר רבה בר עולא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעה ואמר בשחרית מעריב ערבים במקום יוצר אור

רש"י – פתח בשחרית בברכה כהוגן על דעת לומר יוצר אור וסיים מעריב ערבים- לא יצא. פתח בשחרית בברכה שלא כהוגן על דעת לומר מעריב ערבים והוציא מפיו כהוגן יוצר אור – יצא.

שיטת רש"י		
פתח על דעת (אך לא הוציא מפיו)	מעריב ערבים	יוצר אור
חתם בברכה (הוציא מפיו)	יוצר אור	מעריב ערבים
יצא / לא יצא	יצא	לא יצא

רשב"א בדעת רש"י * – לאו דוקא שהיה בדעתו, אלא אפילו הוציא מפיו ממש כהוגן או שאינו כהוגן וחתם לבסוף כהוגן, יצא.

* וטעמו הוא דהיות והברכה ארוכה שיש בה פתיחה וחתימה בשם ומלכות אפשר לו לתקן, ואינו דומה לברכה קצרה שפתיחתה וחתימתה כאחד.

שיטת רשב"א בדעת רש"י		
פתח על דעת (והוציא מפיו)	יוצר אור / מעריב ערבים	יוצר אור / מעריב ערבים
חתם בברכה (הוציא מפיו)	יוצר אור	מעריב ערבים
יצא / לא יצא	יצא	לא יצא

רא"ש * – פתח כהוגן ביוצר אור ותיקן עצמו שלא כהוגן ואמר המעריב ערבים – לא יצא.

* והסתפק הב"י בדעת הרא"ש בדינא דפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור :

צד א : בין בפתיחת הברכה ובין בחתימתה מחוייב להזכיר יוצר אור, ואפילו פתח במעריב ערבים, חייב לתקן יוצר אור, וחותם יוצר המאורות, או אפילו פתח ביוצר אור שהוא כהוגן אף שאמר באמצע מעריב ערבים כשחתם יוצר המאורות חשיב כהוגן.

צד ב : מספיק שתיקן עצמו בחתימה שאמר יוצר המאורות, אף שבפתיחה לא תיקן לומר יוצר אור, יצא.

ב"י - לעולם בעיני תרווייהו שיחתום יוצר המאורות וגם שיזכיר תחלה יוצר אור, ואם חיסר אחד מהם לא יצא.

לשון הש"ע

אם טעה ואמר אשר בדבר מעריב ערבים ונזכר (ב) מיד ואמר: יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא. אבל אם אמר: בדבר מעריב ערבים (ג) ולא אמר: יוצר אור, או לא סיים יוצר המאורות, לא יצא. ואם אמר: יוצר אור ובורא חשך אשר בדבר מעריב ערבים וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. הגה: (ד) וה"ה אם לא אמר תחלה (ה) רק יוצר אור, אם (ו) סיים מעריב ערבים (ז) לא יצא (דברי עצמו לפרש כן הטור והרא"ש). אבל אם סיים: יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור (ח) יצא, אף על פי (ט) שהפסיק במעריב ערבים ⁶⁷.

הלכה למעשה

⁶⁷ אם טעה בשחרית ואמר אשר בדבר מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא. אבל אם אמר אשר בדבר מעריב ערבים, ולא אמר יוצר אור, או לא סיים יוצר המאורות, לדעת מרן השלחן ערוך לא יצא. וכן אם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדבר מעריב ערבים, וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. אבל אם סיים יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור יצא, אף על פי שהפסיק במעריב ערבים. ויש אומרים שכל שחתם כדן יצא. וספק ברכות להקל (ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תעא).

משנה ברורה

(ב) מיד - דוקא מיד דהיינו בתוך כדי דיבור אבל לאחר כדי דיבור לא יצא דלא קאי הברכה שפתח בא"י אמ"ה על מה שחזר ואמר יוצר אור כיון שלא אמרו מיד ומה שכתב אח"כ ולא אמר יוצר אור ה"ה אם אמרו ולא מיד כן כתב הפרי מגדים בשם הב"ח והפרישה אבל בדרך החיים פוסק דאפילו אם לא נזכר עד קרוב לסוף הברכה מ"מ כיון שלא גמר אותה א"צ להתחיל מראש ברכת יוצר אור מחדש רק יאמר יוצר אור ובורא חושך וכו' עד סוף ברכת יוצר המאורות ויוצא בזה וכן יש לנהוג למעשה כמו שכתבנו בבה"ל:

(ג) ולא אמר וכו' - פי' אע"פ שסיים בא"י יוצר המאורות כיון שתחילתו ואמצעו שלא כדין לא יצא וצריך לחזור לראש בא"י אמ"ה כסדר עד אחר יוצר המאורות ועיין בבה"ל:

(ד) וה"ה - כו"ע סוברים כן כמבואר בב"י דהחתימה בודאי צריכה להיות כדין ומה דנקט השי"ע מתחלה או לא סיים יוצר המאורות אין כונתו דוקא באופן שטעה ואמר מתחלה אשר בדברו מעריב ערבים רק נקטיה לסיומא מילתא דרישא. וגם מה דנקט ואם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וכו' הוא משום דרצה לסיים בסיפא דאם סיים יוצר המאורות יצא אע"פ שהפסיק במעריב ערבים כמבואר בב"י:

(ה) רק יוצר אור - פי' וכל נוסח של הברכה לבד שטעה בהחתימה אעפ"כ לא יצא דהא לא בירך בהחתימה על האור המתחיל להאיר ביום זה:

(ו) סיים מעריב ערבים - ואם תוך כדי דיבור נזכר ואמר יוצר המאורות יצא אבל אם שהה אחר שאמר המעריב ערבים כדי דיבור לא יצא אף שאמר יוצר המאורות לאחר כדי דיבור ויאמר עוד הפעם מברכת יוצר אור מתחילתה:

(ז) לא יצא - ואם טעה ולא נזכר עד שהתחיל אהבה רבה לא יפסיק בינתים רק יסיים כסדר ברכת אהבה רבה ואח"כ יאמר יוצר אור קודם ק"ש:

(ח) יצא - תמצית זה הסעיף הוא דשני דברים יש בברכת יוצר אור דשחרית לעיכובא א' פתיחת הברכה או אמצעיתה צריכה להיות כדין ב' חתימת הברכה. ודע דה"ה בברכת מעריב ערבים דערבית כמבואר בברכות י"ב ע"א ע"י"ש:

(ט) שהפסיק במ"ע - תוך כדי דיבור של פתיחת יוצר אור ואמר כל הנוסח דערבית לבד החתימה אעפ"כ לא אמרינן שנעקר ע"י התיבות הראשונות של יוצר אור:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים סו, י

נושא ההלכה: אמירת אמת ויציב בשחר ואמת ואמונה בערב

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר: (תהלים צ"ב) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.

בית יוסף - סיכום דעות הראשונים

פירוש " כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו"

טור, ב"י - לא יצא ידי חובת המצוה כתקנה.

מהרי"א, ב"י אליבא דרבינו האי גאון - לא יצא ידי חובה כלל, לפי שברכות מעכבות.

כיצד ינהג אדם שאין לו פנאי להתפלל את כל התפלה

רוקח - יקרא ק"ש בזמנה בלא ברכותיה, ומיד יתפלל ע"מ לסמוך גאולה לתפלה, ואח"כ כשיהיה לו פנאי יברך ברכות ק"ש.

לשון השי"ע

כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא י"ח המצוה (נג) כתקנה⁶⁸. הגה: מי שהוא אנוס ודחוק (נד) ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש, יקרא ק"ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל שאז יאמר ויציב ונכון וכו' ויתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. (ב"י בשם רוקח סי' שכ"א).

♦ הלכה למעשה ♦

⁶⁸ כל מי שלא אמר אמת ויציב בשחרית, ואמת ואמונה בערבית, לא יצא ידי חובת המצוה כתקנה. אבל יצא ידי חובת עיקר מצות קריאת שמע מן התורה, שאין הברכות מעכבות את מצות שמע (ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקפח הל' יב).

משנה ברורה

(נג) כתיקונה - אבל לא שלא יצא כלל ידי ק"ש דהא ק"ל דברכות אין מעכבות לק"ש אלא שע"י ק"ש שלו ג"כ איננו כראוי ויחזור עכ"פ לאמרה אחר התפלה אם לא אמרה קודם התפלה וכדלעיל בסימן ס' ס"ב. וטוב שיאמר עוד הפעם ק"ש [ברכי יוסף]. כתב הטור בשם הירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכות בכורות ע"ש ומשמע ברשב"א ברכות י"א דלעכובא הוא אפילו דיעבד [וצ"ע מברכות י"ד ע"ב בגמרא והא בעי לאדכורי וכו' ושרנו לך ר"ל מי כמוכה עד סוף הברכה וכפרש"י דלפ"ז חסר מכות בכורות ודוחק לחלק בין שחרית לערבית ואולי נוסח אחר היה להם בסוף שהיה בתוכו ג"כ ספור מכות בכורות וגם מירושלמי ברכות פ"א הלכה ו' משמע קצת דהוא רק לכתחלה ע"ש וצ"ע למעשה]. אם החליף ברכה של שחרית לערבית או להיפך אם עדיין לא אמר השם של סוף הברכה יחזור לתחלת הברכה ואם אמר השם יסיים ואין צריך לחזור [ח"א בשם ה"ר מנוח]:

(נד) ואין לו פנאי - צ"ע וכי מי התיר לו לפסוק מפני שאין לו פנאי אלא מי שאין לו פנאי יקרא ק"ש לבדה בלא ברכות ואח"כ כשיהיה לו פנאי יקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל וכדלעיל בסימן ס' ס"ב [מ"א] ובספר נהר שלום כתב דמ"מ דין הרמ"א הוא אמת ונכון הוא היכא שקרא ק"ש כי היה סבור שיוכל לגמור כל התפלה ושוב אחר שקרא ק"ש מוכרח הוא מחמת איזה אונס להפסיק ובהא קאמר דעדיף הוא טפי שיפסיק אחר ד' אלהיכם אמת ואח"כ כשיבא להתפלל יתחיל ויציב וכו' אבל היכא שידע מעיקרא שלא יהיה לו פנאי לקרות ק"ש ולהתפלל וירא שמא יעבור זמן ק"ש עד שיהיה לו פנאי גם הוא מודה להמ"א שיקרא ק"ש לבדו וכעין זה תירץ ג"כ הפמ"ג ע"ש:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים קיג, ז

נושא ההלכה: מיקום כריעה וזקיפה בברכה

לשון מקור ההלכה בגמ'

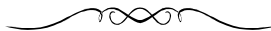
ואמר רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב: המתפלל, כשהוא כורע - כורע בברוך וכשהוא זוקף - זוקף בשם. אמר שמואל: מאי טעמא דרב - דכתיב: (תהלים קמ"ו) ה' זוקף כפופים. מתיבי: (מלאכי ב') מפני שמי נחת הוא! - מי כתיב בשמי? מפני שמי כתיב

לשון הש"ע

(יב) כשכורע, כורע בברוך, וכשזוקף, (יג) זוקף בשם ⁶⁹.

משנה ברורה

(יב) כשכורע וכו' - כשאומר ברוך יכרע בברכו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקו החוליות וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחיה עד ד' ואז יזקוף:
(יג) זוקף בשם - דכתיב ד' זוקף כפופים:

מי שהיה אומר ברכת אמת ויציב, וכשהגיע סמוך לשירה חדשה, שמע קדיש וקדושה, והפסיק לענות, וכשסיים לענות שכח לסיים ברכת אמת ויציב, והתחיל בתפלת שמונה עשרה, וזכר באמצע התפלה, לאחר שיסיים תפלת שמונה עשרה, יאמר כל ברכת אמת ויציב, ויחתום ברוך אתה ה' גאל ישראל. והוא הדין אם שכח בכלל לומר ברכת אמת ויציב, ומיד כשסיים קריאת שמע התחיל להתפלל, יאמר ברכת אמת ויציב לאחר התפלה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקפח הל' יג)**.

⁶⁹ וכשהוא כורע כורע בברוך, וכשזוקף זוקף בשם ה' שנאמר "ה' זוקף כפופים" (תהלים קמו פסוק ח') והיינו שיזקוף קודם שאומר שם השם, ובשעה שאומר שם ה' כבר יהיה זקוף **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' לט הל' ט)**.

הלכות
דף יב:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים קיג, ו

נושא ההלכה: צורת כריעה וזקיפה בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

רב ששת כי כרע - כרע כחיזרא, כי קא זקיף - זקיף כחיויא.

לשון הש"ע

כשהוא כורע, יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף, זוקף בנחת ראשו תחלה, ואח"כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי⁷⁰.

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים קיח, א

נושא ההלכה: נוסח החתימה בברכת השיבה שופטינו

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר האל הקדוש - יצא, שנאמר: (ישעיהו ה') ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט - אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר האל הקדוש. מאי הוה עלה? אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נוסח חתימת ברכת "השיבה שופטינו"

טור, ב"י – כל השנה – מלך * אוהב צדקה ומשפט.

עשרת ימי תשובה – המלך המשפט **.

* אצל משפט שייד לומר מלך, משום שנאמר (משלי כט) " מלך במשפט יעמיד ארץ".

** לפי שעכשיו יושב לדון את כל העולם ומראה עצמו שהוא מלך על המשפט.

מחזור ויטרי ומנהג פרובינציא – כל השנה – האל המשפט.

עשרת ימי תשובה – המלך המשפט.

לשון הש"ע

השיבה שופטינו, חותם בה **(א)** מלך אוהב צדקה ומשפט, ומר"ה ועד יום הכפורים חותם **(ב)** המלך המשפט⁷¹. הגה: מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, (ג) אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט (הר"י ספ"ק דברכות וטור והגהות מנהגים), וע"ל סימן תקפ"ב.

הלכה למעשה

⁷⁰ כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף זוקף בנחת, ראשו תחילה ואח"כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי **(ילקו"י ה' תפלה כרך ב' עמ' לט ה' י)**.

⁷¹ בברכת השיבה שופטינו יש לחתום בכל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט, ומראש השנה ועד יום הכיפורים יש לחתום המלך המשפט. והטועה בתפלתו בעשרת ימי תשובה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר תוך כדי דיבור, דהיינו שיעור ג' תיבות "שלום עליך רבי", יסיים מיד המלך המשפט. ואם נזכר אחר שיעור כדי דיבור, יחזור לברכת השיבה, וימשיך משם והלאה על הסדר. ואפילו אם נזכר בברכות שלאחר מכן, או באלוהי נצור, יחזור לברכת השיבה, וימשיך על הסדר. ואם לא נזכר עד שאמר

משנה ברורה

(א) מלך אוהב וכו' - ואם אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט יצא :
 (ב) המלך המשפט - בשני ההי"ן ויזהר בזה כי י"א דלא יצא ומ"מ בדיעבד אם אמר מלך המשפט לא יחזור :
 (ג) א"צ לחזור - עיין באחרונים דמסקי דאם נזכר תוך כדי דבור מעת אמרו ומשפט אומר המלך המשפט ג"כ ואם
 לאחר כ"ד שוב לא יאמר ואין מחזירין אותו :

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים תקפב, א

נושא ההלכה: נוסח חתימת אתה קדוש והשיבה שופטינו בעשיית

לשון מקור ההלכה בגמ'

ראה לשון מקור ההלכה בגמ' בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביאור מחלוקת ר' אלעזר, רב ורבה (האם נחלקו לענין לכתחילה או דיעבד)

רא"ש, טור – נחלקו אף בדיעבד, אבל לכתחילה לכו"ע צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט.
 אבי עזרי – מחלוקתם היא לענין לכתחילה, אבל בדיעבד לכו"ע יצא.
 רי"ף, רמב"ם, רא"ש, ב"י – פסקו הלכה כרבה שאף בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור.

פירוש מלך אוהב צדקה ומשפט / המלך המשפט

רבינו מנוח –
 מלך אוהב צדקה ומשפט – שיתנהגו ברואיו בצדק ומשפט.
 המלך המשפט – א. שהוא יתברך שופט העולם.
 ב. שהוא עצמו הוא המשפט כמו שאנו אומרים הוא החכמה הוא המדע שאין לומר עליו
 יתברך חכם ומבין, שנראה שהוא קונה החכמה והבינה מאחר.

מסופק אם הזכיר המלך הקדוש או המלך המשפט

תוספות, רא"ש – כל שלושים יום חוזר, משום שחזקה שמזכיר מה שהוא רגיל לומר.

טעה ולא אמר בברכת השיבה "המלך המשפט"

ארחות חיים, ראב"ד, רא"ם, טור, ב"י – לא עקר רגליו – חוזר לברכת השיבה שופטינו.
 עקר רגליו – חוזר לראש.

ר' יונה – אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, א"צ לחזור הואיל והזכיר לשון מלכות.

לשון הש"ע

(א) בעשרת ימי תשובה אומר: (ב) המלך הקדוש, המלך המשפט, ואם טעה (ג) או שהוא
 מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, (ד) חוזר לראש, ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם

הפסוק יהיו לרצון האחרון, אף שלא עקר רגליו יחזור לראש התפלה. ונכון שיעשה תנאי של נדבה קודם
 שיחזור (הליכות עולם ח"ב עמ' רמט, חזו"ע ימים נוראים עמ' קצג, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' קה).

שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו (ה) (ע"ל סוף סימן קי"ז), חוזר לראש⁷² (ו) (ע"ל סימן קי"ח).

משנה ברורה

(א) **בי' ימי תשובה** - במהרי"ל כתב דיש מקומות נוהגין לומר מערבית בשני לילות של ר"ה ואין נוהגין כן במקומינו לפי שהם שירות ושבחות [ד"מ] עוד כתב בשם מנהגים דנוהגין הקהל לומר פסוק תקעו בחודש שופר וגו'. ולא הוי הפסק דהוי כגאולה אריכתא :

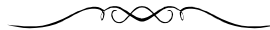
(ב) **המלך הקדוש** - משום שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה יושב ודן כל העולם ומראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה :

(ג) **או שהוא מסופק** - דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר. והכא לא מהני שיאמר צ' פעמים כמו בסימן קי"ד ס"ח דהכא אינו רשאי לומר ברוך אתה ד' דהוי ברכה לבטלה ואם יאמר בלא שם א"כ בתפלה כשיאמר בשם יחזור ללימודו לומר ברוך א"י האל הקדוש הלכך לית ליה תקנתא :

(ד) **חוזר לראש** - דג' ברכות ראשונות חשובות כאחת. ואם בר"ה ויוה"כ נודע לו שהתפלל על הסדר לומר ובכן תן פחדך וגו' רק שמסופק בגמר הברכה אם סיים המלך הקדוש אפשר דא"צ לחזור דאולי לא שייך לומר בזה כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התוספות שמוסיף לומר קודם סיום הברכה :

(ה) **ע"ל ס"ס קי"ז** - ס"ה וע"ש במ"ב סק"י"ח :

(ו) **ע"ל סימן קי"ח** - דשם פסק הרמ"א להלכה דאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט כיון שהזכיר מלך א"צ לחזור וע"ש במ"ב סק"ג מה שכתבנו שם בשם האחרונים בזה :

◆ הלכה למעשה ◆

⁷² שליח ציבור צריך לומר בליל שבת שובה בברכת מעין שבע: "המלך הקדוש שאין כמוהו", במקום "האל הקדוש שאין כמוהו". ואם טעה ואמר "האל הקדוש", אם נזכר באמצע הברכה, לפני שיחתום "ברוך אתה ה' מקדש השבת", חוזר ואומר "מגן אבות בדברו, מחיה מתים במאמרו, המלך הקדוש שאין כמוהו", וממשיך משם והלאה על הסדר, המניח לעמו וכו'. ואם לא נזכר עד שחתם "מקדש השבת", אינו חוזר (הליכות עולם ח"ב עמ' רמ"ט).

שליח ציבור שטעה בעשרת ימי תשובה וחתם האל הקדוש, ולא נזכר אלא אחר שעבר זמן תוך כדי דיבור, חוזר לברכת אתה קדוש, שכיון שהציבור אמר קדושה אין לו לחזור לראש התפלה (יבי"א ח"א סי' ח, חזו"ע ימים נוראים עמ' קצט, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' רח הל' ז).